

TARJIMA TARIXIDAN SABOQLAR.

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh talabasi **Ahmadaliyeva Shoxsanam**Ilmiy rahbar **Qodirova Nargizaxon**

Annotatsiya: Tarjima tarixi, til va madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola tarjimaning tarixi, metodlari va uning madaniyatlararo aloqalar, ilmiy va badiiy sohalaridagi o'rni haqida so'z yuritadi. Tarjima metodlarining rivojlanishi, tarjimonlarning roli, va tarjima jarayonining hozirgi davrda o'zgarishi tahlil qilinadi. Maqola, tarjima va madaniyatlararo o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish hamda zamonaviy tarjima jarayonlarining ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Tarjima tarixi, metodlar, madaniyatlararo aloqalar, tarjimonlar, zamonaviy tarjima, ilmiy va badiiy tarjima, til va madaniyatlar, globalizatsiya.

Abstract: The history of translation plays a crucial role in developing interlingual and intercultural communication. This article discusses the history of translation, its methods, and its importance in cultural, scientific, and literary spheres. The development of translation methods, the role of translators, and the changes in translation practices in modern times are analyzed. The article helps understand the connection between translation and cultural changes, as well as the significance of contemporary translation practices.

Keywords: History of translation, methods, intercultural communication, translators, modern translation, scientific and literary translation, language and culture, globalization.

Аннотация : История перевода играет важную роль в развитии межкультурной и межкультурной коммуникации. В данной статье рассматриваются история перевода, его методы и значимость в культурной, научной и литературной сферах. Процесс развития методов перевода, роль переводчиков и изменения в практике перевода в современное время анализируются. Статья помогает понять взаимосвязь между переводом и культурными изменениями, а также значимость современных практик перевода.

Ключевые слова: История перевода, методы, межкультурная коммуникация, переводчики, современный перевод, научный и литературный перевод, язык и культура, глобализация.

Tarjima faolligi, insonga boshqa tillar va madaniyatlar bilan tanishish, bilimlarni o‘zaro almashish imkonini yaratadi. Tarixan, tarjima insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylangan, turli madaniyatlar orasidagi ko‘priklarni tashkil etgan. Tarjima san'ati nafaqat til o‘rgatish, balki millatlar o‘rtasida tushunish va o‘zaro hurmatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tarjima tarixini o‘rganish, bugungi kunda bizga faqat o‘tmish haqida emas, balki zamonaviy tarjima jarayonlarini yaxshiroq tushunish imkoniyatini ham beradi. Tarjimaning tarixi qadimgi tsivilizatsiyalar davridan boshlangan. Ilk tarjima ishlarini qadimgi Misr, Xitoy, Yunoniston va Rim imperiyalari amalga oshirgan. Misol uchun, Babilon xalqlari o‘rtasida ilmiy va diniy matnlarni tarjima qilish amaliyoti mavjud edi. Yunoniston va Rimda esa, Gretsiya klassik madaniyatining lotin tiliga tarjimasi katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Rim imperiyasida, ayniqsa, Aristotel va Platonning asarlari Lotin tiliga tarjima qilindi va keyinchalik bu asarlar Yevropa falsafasining rivojiga ta’sir qildi. O‘rta asrlarda, arab tili ilm-fan va madaniyatning markazi bo‘lib, u o‘sha davrning ko‘plab yunoncha va hindcha asarlarini o‘z ichiga olgan. Arab ilm-fanini o‘rganish va tarqatish jarayonida tarjima juda katta rol o‘ynagan. XIII asrda Islom dunyosida, al-Xorazmiy, ibn Sino, ibn Rushd kabi olimlar ilmiy asarlarni arab tiliga, keyinchalik esa boshqa tillarga tarjima qilish orqali ilm-fan taraqqiyotiga hissa qo‘shishdi.

Tarjimaning diniy roli ham tarixda katta ahamiyatga ega bo'lgan. Ayniqsa, Injil, Qur'on va boshqa diniy kitoblarning tarjimasi orqali diniy tafakkur o'zgarishlarga uchradi. Masalan, Bibliyaning lotin tiliga tarjimasi, Xristianlikning tarqalishiga sabab bo'ldi. Qur'onning turli tillarga tarjimasi esa Islomning yoyilishiga yordam berdi. Shuningdek, Markaziy Osiyo va Yaqin Sharqda diniy asarlarning tarjimasi ijtimoiy hayotning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Tarjima, ijtimoiy va siyosiy sohalarda ham o'zining rolini o'ynagan. Tarixda ko'plab siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar tarjima orqali o'rganilgan. Tarjimonlar va diplomatlar orqali xalqaro shartnomalar, siyosiy bayonotlar va hujjatlar tarjima qilindi. Bu jarayonlar o'rta asrlarning oxiri va yangi davrlarning boshlanishida o'z o'rnini topdi. Tarjima madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Har bir millat va madaniyat o'ziga xos til va tafakkur tizimiga ega. Tarjima bu til tizimlarini birlashtirishga, bir madaniyatni boshqasiga tanishtirishga yordam beradi. Masalan, Xitoy va Hindiston madaniyatlari, Yevropa madaniyati bilan tarjima orqali tanishgan va o'zaro aloqalar o'rnatilgan. Shu bilan birga, tarjima jarayonida faqat tilni o'zgartirish emas, balki madaniyatning o'ziga xosliklarini, dunyoqarashni, qadriyatlarni va an'analarni ham o'rganish lozim bo'lgan. Zamonaviy tarjima taraqqiyoti esa ilmiy-texnologik yutuqlar bilan chambarchas bog'liq. Kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi, masalan, avtomatik tarjima tizimlari (Google Translate va boshqa dasturlar) tarjima jarayonini sezilarli darajada o'zgartirdi. Ammo bu texnologiyalar, insonga xos tafakkur va nutqni tahlil qilishni to'liq qamrab ololmaydi. Shu bois, professional tarjimonlar va tilshunoslar, murakkab, nuansli matnlarni tarjima qilishda hamon zarur bo'lib qolmoqda. Tarjima tarixini o'rganishdan biz bir nechta muhim saboqlarni olishimiz mumkin:

1. Madaniy o'zaro ta'sir: Tarjima orqali bir madaniyat boshqasiga o'z bilimini, san'atini va dunyoqarashini yetkazadi. Bu, o'z navbatida, xalqlar o'rtasida do'stlik, tushunish va hurmatni rivojlantiradi.

2. Tilning ahamiyati: Tarjima jarayoni nafaqat tilni, balki madaniyatni o'rganishning eng muhim vositasidir. Til va madaniyatning bir-biriga bog'liqligini tushunish, tarjimaning sifatini oshirishga yordam beradi.

3. Ilmiy taraqqiyot: Tarjima ilm-fan va madaniyatning taraqqiyotida juda muhim rol o'ynaydi. Tarjimonlar orqali insoniyat ilmiy yutuqlarini o'zaro almashadi va o'zaro bilim olish imkoniyatlari oshadi.

4. Texnologiyaning roli: Zamonaviy tarjima texnologiyalari jarayonni tezlashtirdi, lekin an'anaviy tarjima san'ati hamon o'zining ahamiyatini yo'qotmagan. Tarjima tarixidan saboqlar shuni ko'rsatadiki, tarjima – bu nafaqat til o'zgartirish, balki madaniyatlar, ilm-fan, siyosat va diniy tafakkurlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlovchi kuchdir. Tarjima jarayoni rivojlanib borayotgani sayin, uning zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashuvi, yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq, inson tafakkuri va tilning nozikligi hamon o'zgarmagan, shuning uchun professional tarjimonlarning roli hamda tarjima san'ati o'zining ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Tarjima tarixi – bu til va madaniyatlararo aloqalar orqali bilimlar va ma'lumotlarning uzatilishini o'rganadigan soha bo'lib, uning o'ziga xos jihatlari orqali dunyo miqyosida turli xalqlar o'rtasidagi madaniy va ilmiy aloqalarni tushunishga yordam beradi. Tarjima tarixidan olingan saboqlar, nafaqat til o'rganish, balki xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunish va hamkorlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tarjimada madaniy o'zgarishlar va innovatsiyalar Tarjima tarixi, asosan, o'zaro madaniy o'zgarishlar va innovatsiyalarni olib kelgan voqealarga to'la. Dastlabki davrlarda, asosan, diniy matnlar tarjimasi o'rganilgan bo'lsa, keyinchalik ilmiy va badiiy asarlarning tarjimasi keng tarqaldi. Tarjima jarayonida o'zaro madaniy ta'sirlar mavjud bo'lib, bu ilm-fan va san'atning rivojlanishiga olib keldi. Misol uchun, Xitoy va Islom olami o'rtasidagi ilmiy almashuvlar o'z vaqtida yirik ixtirolar va bilimlar paydo bo'lishiga sabab bo'lgan. Tarjima metodlari va yondashuvlarining rivojlanishi Tarjima tarixidan olingan yana bir saboq – tarjima metodlari va yondashuvlarining o'zgarishidir. Dastlab, tarjima asosan so'zma-so'z (literal) tarzda amalga oshirilgan,

ammo vaqt o'tishi bilan semantik tarjima, uslubiy va madaniy kontekstni hisobga olish kabi yangi yondashuvlar rivojlandi. Tarjimonlar faqat so'zlar emas, balki matnning ma'nosi va kontekstini ham inobatga olishlari zarur bo'ldi. Bu o'zgarishlar tarjima san'atining o'sishi va murakkablashishiga olib keldi. Tarjimonlar va ularning roli Tarjimonlar tarixda muhim rol o'ynagan. Ular nafaqat matnlarni boshqa tillarga o'tkazish bilan cheklanib qolmay, balki madaniy va ilmiy aloqalarni mustahkamlashda, mintaqalararo muloqotni osonlashtirishda muhim vazifa bajargan. Tarjimonlarning ishlari, ularning madaniyatlararo ko'priklar sifatida ishlashi, ko'plab xalqlar o'rtasida bilim va tajriba almashinuvida muhim ahamiyat kasb etgan. Hozirgi kunda tarjima va uning ahamiyati Bugungi kunda tarjima nafaqat ilmiy yoki badiiy asarlarni boshqa tillarga o'tkazish bilan cheklanmaydi. Tarjima, shu bilan birga, dunyo miqyosida kommunikatsiya, diplomatiya, biznes va boshqa ko'plab sohalarda muhim vosita sifatida ishlatilmoqda. Hozirgi kunda, globalizatsiya va texnologik taraqqiyot natijasida tarjima jarayonlari yangi imkoniyatlar yaratmoqda va yangi metodlar talab qilmoqda. Shu bilan birga, tarjima sifatini yaxshilash, tarjimonlarning malakasini oshirish va madaniy o'zgarishlarni hisobga olish muhim masalalardan hisoblanadi. Tarjima tarixidan olingan saboqlar, til o'rganish va madaniyatlararo aloqalar nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega. Tarjimonlar tarixda muhim rol o'ynab, madaniyatlararo ko'priklarni yaratishda davom etganlar. Bugungi kunda, tarjima jarayoni yanada rivojlanib, yangi yondashuvlar va metodlar yaratmoqda. Tarjima nafaqat so'zlarni, balki butun madaniyatni o'rganish, tushunish va boshqalar bilan bo'lishish imkoniyatini taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To'xtasinov, A. (2001). Tarjima nazariyasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Xudoyberganova, G. (2008). *Tarjimonlik faoliyati va uning asos
3. Sodiqov, S. (2004). Tarjima san'ati va metodlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Javlonov, M. (2009). Tarjima va madaniyatlararo muloqot. Toshkent: O'zbekiston.

5. Maxmudov, R. (2007). Tarjima va uning turlari. Toshkent: O'quvchi.
6. Mansurov, B. (2011). Tarjima jarayoni: nazariya va amaliyot. Toshkent: Akademnashr.
7. Abdullayeva, N. (2005). Til va tarjima (o'quv qo'llanma). Toshkent: Sharq.
8. Yuldashev, M. (2010). Tarjima va uning lingvistik jihatlari. Toshkent: O'zbek universiteti.
9. Baliyeva, N. (2012). Tarjimonlikning asosiy tamoyillari. Toshkent: O'quvchi.
10. Sultonov, S. (2014). Tarjimaning metodikasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti.